

LITT OM SETERLIV I NANNESTAD

Av Villy Ruud

Engelsrudsetra. Foto: Villy Ruud

Engelsrudsetra

Det var setring fra 1650 på Ingelsrudsetra ved nordenden av Breisortungen, like ved delet mot Bjørke almenning. Gården Nannestad hadde også dyr der.

Nordgarn Ingelsrud sluttet med seterbruket i 1920, det siste strusset ble bygd under første verdenskrig og har stått til nå. Dette var felles for de tre bruka, men Arstun hadde eget fjøs.

Margit Lindberg forteller:

I min ungdom var jeg med mor og far på Engelsrudsetra. Den ligger langt til skogs, om lag 2 timers gange fra bygda. Der var det den gang et gammelt struss med bare ett rom, men noe seinere blei det bygd et nytt, hvor det var kjøkken, soverom og mjølkebu. Det var ikke komfyr, men peis, som vi kalte mur. I muren var det skortre, ei flat jernstang med mange hakk i. Her kunne vi henge kjeler og gryter. I kjøkkenet var det små vinduer.

Her steikte vi vaffel, for det meste ei 12 liters bøtte med røre om dagen. Røra laga vi ta sur mjølk og byggmjøl. Vaffeljerna var små, så det blei ca 100 vafler på bøtta.

I mjølkebua var det glugger. De var ganske små, men litt lys kom inn. På veggene var det hyller, hvor mjølkeringene sto til mjølka var tjukk og rømmen kommet opp.

*Marie Røtterud (Margits mor) på setra.
Foto fra barnebarn Åse Margrethe Fredriksen (f. Lindberg).*

*Margit Lindberg (f. Røtterud) som ung.
Foto fra datter Åse Margrethe Fredriksen.*

Inger Karlsen forteller:

Det var ingen vanlig søndagstur å dra med seg buskapan fra Røtterudmoen og oppover mot setra der hele sommeren skulle tilbringes. På slutten av 1930-tallet var det ikke en eneste meter med bilveg og ikke så mange biler heller.

Engelsrudvangen var en vakker plett langt inne på skogen, med Breisortungen liggende bare et steinkast nede i lia.

På Engelsrudvangen var det liv og røre heile sommarn. I tillegg til seterdrifta, kom folk innom, enten de skulle fiske, plukke bær eller var på jakt. Tømmerhoggerne var også der enten de overnattet eller for å handle mjølkevarer.

Etter at kuene var mjølket, var arbeidet i gang med å sile og separere mjølka. De kinnnet smør, kokte prim, lagde pultost av surmjølk og rømmekjørel.

Her var det mye godsaker som seterfolket sjøl brukte i matvegen. Mye av varene blei levert og solgt, når de var nedom bygda.

Livet på setra bestod ikke bare av arbeid med krøttera, det var mye å finne på. Mormor Maria og bestefar Alfred Røtterud var på setra om sommeren i nesten 40 år. De kom fra Røtterudmoen.

Det var nesten 10 km å gå til Engelsrudvangen. Det var ikke akkurat asfaltveg, men krøttersti som folk og fe brukte. De hvilte to ganger undervegs.

Går du over vangen i dag, kan du se tydelig spor etter seterdrift. Om ikke husa står som i gamle dager, har dyra beitet og satt spor etter seg i blåstigen. Spor og stier etter klauer, som folk i dag bruker på sine turer innover mot Snellingen. I dag er det sauene som rår, de bruker gjerne de samme stier som krøttera brukte før.

Er det normal vannføring i bekken som kommer fra Prestkona, kan du sitte på vangen og både se og høre den viltre Sortungselva rett på andre sida av Breisortungen. Får du samtidig med deg solnedgangen i vest en fin sommerkveld mens ørreten vaker på den blanke vannflata, blir det nesten for mye av det gode.

Seterlivet på Engelsrudvangen tok slutt på midten av femtallet. Nå er bare minnene igjen.

Kjørel for mjølking

Gammeldags vaffeljern

Smørkinne

Seterliv. Foto: Nannestad Historielag

Nordbysetra

Nordby og Melby gardar setret her. Alt i 1673 hører vi at de to gardene «var bevilget seterhavn utmed Råsjøen».

Seterstrusset ble reparert i 1909, men brant straks etter i spilljakta. Det var bare ett struss, men tre fjøs, et for Nordgarn og Søgarn Nordby, og et for det østre bruket på Melby. Fjøset til Nordgarn sto lengst, men også det brant. Det ble slutt med kuer litt etter 1900, men Søgarn leide seter på Bjertnessetra og Kringlersetra ei tid.

Foto: Villy Ruud

Kringlersetra

Den ligger i Nannestad almenning, ca. 5 km sørvest for garden Kringler. Det var to struss, men det var bare ett i bruk.

I 1759 heter det at setra ble kalt Kringlersetra eller Rognlia. Kringler hadde ei lykkje der til å slippe en hest eller et sjukt dyr i, Rud vestre setret også der i 1759, men sluttet innpå 1800-tallet. Eskerud setret også her, ei gammel slåttmyr ved setra kalles «Øsjerudmyra».

Kaksrud og Søgarn Skjennum setret der også. De hadde eget struss, men det brant, og alle tre bygde nytt struss i fellesskap noen få år før de sluttet med setring i 1930-åra.

Det var to løkker med gjerde omkring, ei løkke til Kringler og ei til de to andre gardene. Løkkene ble brukt til hamning for de kuer og kalver som var halte.

Maria og Ole Viksvangen var seterfolk for Sør-Kringler i mange år. Da de ikke orket mer, slo de tre gardene seg sammen, og hadde **Alette Snikkerstua** (Melby) til seterkone i mange år, fram til 1916.

Fra Kringlersetra. Foto: Nannestad Historielag

Margit og Nils Lindberg var seterfolk der fra 1927 til 1959 med 36 dyr, 21 melkekuer og noen ungdyr. I tillegg hadde de to griser.

Kringlerfjøset med 30 båsplasser var det største. Kaksrud- og Skjennumsfjøset hadde 15 hver. Skjennumsfjøset lå i midten, Kaksrudfjøset var minst. Det delte Hermann Vestbytomta og Ole Kaksrud.

Margit og Nils Lindberg på setra. Foto fra Åse Margrethe Fredriksen (datter)

Margit og Nils Lindberg. Foto fra Åse Margrethe Fredriksen

Åse Margrethe Fredriksen (foto) har for mange år siden laget denne fyrstikk-kopien av setra.

Harald Lindberg, eldste sønnen, kan fortelle mye om tiden på setra.

Hvis gardene manglet hamning var det problem. Da var det om å gjøre å ha ei seter for å bli kvitt krøttera om sommeren. Jeg kan huske at folk slo gras rundt veikanta for å få litt attåt til kuforet. Det var en annen tid. Det telte en god del å ha dyr sjøl slik at en slapp å kjøpe på butikken.

Du veit at det heter så gromt «å ligge på setra»! Folk prater om å arbeide seg i hjel - du klarer ikke det veit du - kroppen er til for å brukes den. For a mor var det å stå opp i femtida. Krøttera vart håndmjølke, på det meste 15 til 20 kuer. Det var også mye ungdyr. Dyra fikk en neve med mjøl med litt salt i, en neve til hver bås, så dem skulle komme inn igjen.

Så skulle mjølka separeres. Da var det å stå og dra for hånd, det samme når vi skulle kinne. Gubben var oppe samtidig, og for han var det å gå med hesta ned til bygda for å arbeide med høyhenging og diverse.

Mor kom etter når hun var ferdig med mjølkestellet, og var med og hengte høy om dagen. Så var det for a mor å gå opp igjen til kveldsstellet, hver dag! Da vi andre kom opp på setra igjen sånn ved åtte, ni-tida om kvelden, skulle middagen være ferdig.

Så var det å stupe i senga og samme historien dagen etter. Lå der i ei halmseng, havrehalm som var kjørt opp. Når den var nyoppriste var det godt å legge seg nedi der, drømme om noen jenter! Stemningen når det traslet på sticketaket i regnvær og høre på veggsmeden i tømmerveggene, også det ramle i ei kubjelle på fjøset. Det var datidens underholdning, det fantes ikke så mye som en radio den gangen!

Det var seks dager i uka, og til langt på kveld lørdag. Søndag hadde vi fri, men det ble molteturer.

Alt vatnet måtte bæres fra ila. Gulvene skulle vaskes, og de ble håndskrubbet med grønnsåpe og en skurekost til hver helg. Alt melkeutstyr skulle vaskes, og alle baljer ble vasket i bruselåg før de ble tatt i bruk om våren. Ila lå nedenfor den store grana. Dette var drikkevannet, mens vaskevannet stort sett ble hentet i bekken.

- Her ser du forgjengeren til gatekjøkkenet, sier Harald, og viser fram ei mjølkeringe. Det var lørdagskosen. Oppi her hadde vi rømmekjøle. Så delte mor opp fem ruter med knivspissen, og de måtte være like store for det ble nøye registrert.

For å lage rømmekjøle, slo vi fersk mjølk opp i mjølkeringen og satte den ut i bua. Fløten fløt opp, og så var det sur mjølk under - god sur mjølk under, og god sur rømme på toppen! Så ble det strødd på brunsukker.

Mjølka blei håndseparert, og da klarte du ikke å få ut all fløten, ikke sånn som de gjør på meieriene i dag.

Det ble laget prim og pultost. Pultosten ble klemt ned i krukker som ble tetta på toppen, og satt på bua hjemme. Der sto den hele vinteren. Så god pultost får du ikke i dag. Det ble et mørkt lag på toppen og under der var'n honninggul.

Alt ble gjort ferdig på setra, hengt på hesteryggen og kjørt ned til bygda. Surprimen ble kokt av sur mjølk i en svær jerngryte i gråsteinspeisen til den vart brun. Den holdt seg ofte i flere år, og ble så sur at det måtte røres i sukker. Det hadde vært noe å by fram i dag!

Reise på butikken for å kjøpe pålegg? - Da hadde det blitt mye skilsmisser. Disse «gamle gubba» - de satte seg ved bordet, og der satt de til de ble servert. Det var fint lite som ble produsert for salg.

Fra 1950 og utover var det hovedsakelig fra krøttera vi hadde selv, men før det var det jo krøtter fra forskjellige garder. Dette måtte holdes hver for seg hele tida, sto på forskjellige plasser på bua også.

Pultost

Litt om seterfolka:

Seterfolk måtte være sterke, det var mye hardt arbeid og tunge løft. Alfred Røtterud kunne visstnok bære 100 kg på ryggen opp til setra!

Marie (1870-1946) og **Alfred Røtterud** (1860-1938) var fra Røtterudmoen.

Deres datter **Margit** (1901-1984) var gift med **Nils Lindberg** (1903-1968) fra Økri i Bjørsokn. De hadde seks barn, **Harald** er nesteldst, og **Åse Margrethe** g. Fredriksen er yngst.

Inger Marie Karlsen (1937-2020) var deres kusine.

Om artikkelforfatteren:

Villy Ruud har vært med i Nannestad Historielag siden 1970-årene, i styret og som ressursperson på så mange områder. Hans yrke er lærer, og han har gjennom sine mange år i skolen vært opptatt av å lære elevene lokalhistorie.

Han holder nå bl.a. på med restaurering av husmannsplassen Midten, som ligger mellom Kringler skole og Søy-Kringler.

Kilder:

Nannestad Jeger- og Fiskerforenings informasjonsavis «I Skuddet» v/Svein Erik Kopperud
Bygdebøkene i Nannestad
Bygdespeilet
Samtale med Åse Margrethe Fredriksen

Artikkelen er tilrettelagt for www.historielag.no av Lillian Mobæk.